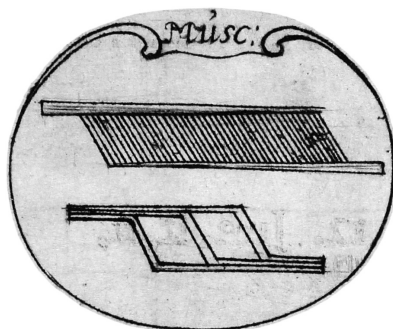

Digitalt særtryk af
FUND OG FORSKNING
I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
SAMLINGER

Bind 51
2012

With summaries

KØBENHAVN 2012
UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget se s. 57.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek

Om titelvignetten se s. 167.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion: John T. Lauridsen

Redaktionsråd:
Ivan Boserup, Else Marie Kofod,
Erland Kolding Nielsen, Anne Ørbæk Jensen,
Stig T. Rasmussen, Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Papir: Scandia 2000 Smooth Ivory 115 gr.
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob Kyril Meile

Tryk og indbinding: SpecialTrykkeriet, Viborg

ISSN 0060-9896
ISBN 978-87-7023-093-3

HARALD ILSØE

FESTSKRIFT TIL HARALD ILSØE

på 80-årsdagen den 18. januar 2013

AF

ERLAND KOLDING NIELSEN

Den 18. januar 2013 fylder Det Kongelige Biblioteks tidligere forskningsbibliotekar og fagreferent i historie HARALD ILSØE 80 år. Hans gamle arbejdsplads vil med denne årgang af *Fund og Forskning i Det Kongelige Biblioteks Samlinger*, som Harald Ilsøe selv var redaktør af 1969-1983 og 1992-1993, med afhandlinger af kolleger og fagfæller hylde ham for hans mangeårige indsats i bibliotekets og forskningens tjeneste.

Harald Ilsøe tog efter studentereksamen fra Herlufsholm i 1951 embedseksamen i historie og latin fra Københavns Universitet i 1960, og efter to kortere perioder som arkivar ved Rigsarkivet 1961-1963 og kandidatstipendiat ved Københavns Universitet 1963-1965 har han siden 1965 lagt sit livsværk i arbejdet som forskningsbibliotekar ved Det Kongelige Bibliotek frem til sin pensionering i 1994, kun afbrudt af nogle år som seniorstipendiat ved Københavns Universitet 1971-73. Igennem næsten 30 år varetog han fagreferencen både i almindelig historie fra oldtidens slutning og til 1789 og i specialdisciplinerne almindelig biografi, genealogi og heraldik, biblioteks- og boghandelshistorie samt lærdoms- og universitetshistorie. Hans stilling var i bibliotekets daværende organisation placeret i Udenlandsk Afdelings Systematiske Katalog, hvor hovedopgaven var klassifikation af den udenlandske videnskabelige litteratur inden for den faghistoriske del af det klassifikationssystem, der fra 1950 afløste D.G. Moldenhawers system fra begyndelsen af det 19. århundrede, og tillige den løbende redaktion og udvikling af dette. I denne kapacitet har han klassificeret i tusindvis af videnskabelige værker, og som fagreferent tillige gennem årene med stor hjælpsomhed vejledt et utal af studerende og forskere. I 1983-85 ledede han den Nationalbibliografiske Afdeling med henblik på dens afvikling og bibliografisamlingernes integration i andre afdelinger. Gennem 25 år bidrog han også til bibliotekets udstillingsvirksomhed

med udstillinger om Luther (1976), Machiavelli (1969), Danske Dronninger (1970), Christian 4. (1988), Festmusik fra renæssancen (1990) og Skatte i Det Kongelige Bibliotek (1993).

Sideløbende hermed udøvede Harald Ilsøe en uhyre omfattende og på adskillige områder banebrydende forskningsvirksomhed, fra 1990 som bibliotekets første seniorforsker i inden for forskningsområdet "bog- og bibliotekshistorie, bogproduktionens og –formidlingens historie og tilgrænsende områder", med andre ord de felter inden for hvilke Det Kongelige Bibliotek gennem århundreder har været Danmarks førende forskningsinstitution. Han afsluttede sin karriere som forskerstipendiat finansieret af Carlsbergfondet ved sin gamle institution 1994-1997 for at skrive værket *Det Kongelige Bibliotek i støbeskeen. Studier og samlinger til bestandens historie*, der i to bind blev udgivet ved indvielsen af Den Sorte Diamant, bibliotekets nye bygning på havnefronten 1999. Værket er det første af sin art siden 1844.

Harald Ilsøes forskning har igennem årene fulgt to hovedspor. Det ene har været historiografi og lærdomshistorie, det andet biblioteks- og boghistorie med talrige indbyrdes forbindelser. Hans forskning er præget af en suveræn heuristik og beherskelse af et uhyre omfattende kildemateriale i arkiver og biblioteker inden for disse felter parret med en kritisk stringens i analysen på baggrund af dybtgående tekstsammenligninger og proveniensundersøgelser og en særdeles veludviklet evne til at se nye sammenhænge og korrigere tidligere opfattelser. Kildematerialet er i sin art først og fremmest håndskrift-, bog- og bibliotekshistorisk, men den anvendelse, Harald Ilsøe gør af det, er bredt lærdoms- og kulturhistorisk. Hans beherskelse af den hidtidige forskning gennem århundrederne er fuldt på højde med en lang række lærde forgængere, ligesom hans beherskelse af bibliotekets ældre bogbestand nok er uden samtidigt sidestykke.

Efter en række studier i kulturforbindelser imellem Danmark, England og Skotland og en kommenteret bibliografi over udlændinges rejser i Danmark i det 16. og 17. århundrede indledte han med den berømte afhandling "Håndskriftet H 112 og de danske historikere" i 1965 sin banebrydende revision af den danske historieskrivnings historie i det første århundrede efter Reformationen. Med udgangspunkt i det i slutningen af det 19. århundrede opdagede håndskrift (H 112 i Uppsala Universitetsbibliotek) viste han, at det 16. århundredes historikere i modsætning til den hidtidige opfattelse i forskningen, nemlig at de havde haft udstrakt adgang til og primært gjort brug af over-

leverede middelalderhåndskrifter, tværtimod skrev successivt af efter hinanden og ikke efter middelalderkilderne. Afhandlingen slutter med ordene: "Historikerne er et flittigt folkefærd" og efterfulgtes af en række historiografiske afhandlinger i de næste 20 år, der kulminerede med hans store fremstilling af faget historie i den tidligere periode indtil ca. 1830 i *Københavns Universitet 1479-1979* (bind 10, 1980), anskuet på baggrund af videnskabernes historie i almindelighed.

Et andet felt, som Harald Ilsøe med årene tog op, og hvor han har præsteret det ypperligste, er dansk historisk bibliografi, især ud fra en biobibliografisk synsvinkel med hovedværkerne *555 danske Selvbiografier og Erindringer. En kronologisk fører med referater til trykte selvbiografier forfattet af personer født før 1790* (1987) og *Bogtrykkerne i København og deres virksomhed ca. 1600-1810. En biobibliografisk håndbog med bidrag til bogproduktionens historie* (1992). Til dels i samme kategori hører "udvalgsbibliografien" *Kilder og litteratur til Det Kongelige Biblioteks historie trykt 1844-1992* (2. udg. 1993) og senest *Biblioteker til salg. Om danske bogauktioner og kataloger 1661-1811* (2007). Hans indsats inden for bibliografien er præget af en enestående heuristisk evne og kapacitet, der også karakteriserer ham som forsker. Hertil kommer en analytisk og metodisk stringens, som også fremgår af hans store anmeldelse af *Dansk Historisk Bibliografi 1913-1942* (1969).

Hermed er vi fremme ved bog- og bibliotekshistorien, der gennem næsten 50 år har kastet mere end to snese afhandlinger af sig i *Fund og Forskning i Det Kongelige Biblioteks Samlinger, Magasin fra Det Kongelige Bibliotek, Historisk Tidsskrift*, festskrifter og samleværker, fra "Arild Huitfeldts krønike konfronteret med Anders Sørensen Vedel og eftertiden" (F&F 1967) over universitetets bibliotekers historie indtil 1728 i *Københavns Universitet 1479-1979* (1980) og tre også i metodisk henseende banebrydende afhandlinger, den første om det af ham fundne og – indtil da totalt ukendte – Niels (Mogens) Friis' bibliotek, der som det første af fire biblioteker blev erhvervet af Det Kongelige Biblioteks grundlægger Frederik 3. ca. 1657 (F&F 1995), den anden om, hvordan Otto Thotts bøger så ud (F&F 1996) og den tredje om bøger i form af dubletter, der gik den anden vej, dvs. ud af biblioteket (F&F 1998). Derudover har han skrevet om censurens historie i Danmark (1973, 2007), krigsbytte (1978, 1996), Kipling på det danske bogmarked (1988), Peder Resens nordiske bibliotek (1991), Det Kongelige Biblioteks arkiv (1994), pligtafleveringens historie 1697-1783 (1998), Andreas Hojers reorganisering af biblioteket 1729-1730 (1999), et for-

lagssalg 1743 (2001), tre store afhandlinger om danske komponerede bogbind i anden halvdel af 1800-tallet (2002, 2003, 2004) og endelig om billigbøgernes indtog i dansk boghandel før og under den 1. verdenskrig (2006), et udvalg der illustrerer spændvidden i hans forskning. En forbavsende stor del af denne produktion er fra hans tid som pensionist efter Carlsbergtiden, beroende på hans egne optegnelser og samlinger, hvilket f.eks. fremgår af de seneste års afhandlinger om boghandels- og bogillustrationshistorie.

Som monografiske højdepunkter i Harald Ilsøes bibliotekshistoriske studier står endelig den store, rigt illustrerede samlingshistorie *På Papir, Pergament og Palmeblade ... Skatte i Det Kongelige Bibliotek*, skrevet på bibliotekets opfordring til dets 200 års jubilæum som offentligt nationalbibliotek i 1993, samt det allerede nævnte provenienshistoriske hovedværk *Det Kongelige Bibliotek i støbeskeen. Studier og samlinger til bestandens historie* i to bind (1999), der dels sammenfatter megen tidligere forskning, dels på en lang række felter bringer afgørende nyt. Op til forfatterens 80-års fødselsdag publicerer Det Kongelige Bibliotek hans seneste værk om *De gamle bogomslag* med over 600 dekorerede bogomslag fra ca.1820 til 1920 i skriftserien *Danish Humanist Texts and Studies*, hvori monografierne om bogtrykkerne i København, biblioteker til salg og bestandshistorien også er udgivet og som disse bekostet af Carlsbergfondet.

Igennem 20 år var Harald Ilsøe fra 1969 medlem af bestyrelsen for Den Danske Historiske Forening og på dennes vegne tilsynsførende for Dansk Historisk Bibliografi, siden 1973 medlem af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie (Kildeskriftselskabet), 1975 af Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets historie, 1987 af Selskabet for Dansk kulturhistorie, og siden 1988 af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.

I sit projektoplæg til *Det Kongelige Bibliotek i støbeskeen* skriver Harald Ilsøe i 1993: "Når Det Kongelige Bibliotek i 1820erne blev anset for et af de rigeste i Europa, skyldes det navnlig storstilede erhvervelser af privatbiblioteker eller betydelige dele af sådanne gjort siden midten af 1600tallet, da det blev grundlagt af Frederik III ... Dette forhold har naturligvis længe været kendt og er i hovedtræk skildret i E.C. Werlauffs fortrinlige bibliotekshistorie fra 1844, og det er yderligere spredt uddybet i senere enkeltundersøgelser. Men adskillige spørgsmål er langt fra udredet til bunds, gamle misforståelser står stadig uberigti-

gede, metodisk problemer ved provenienshistorisk forskning er stort set uberørte, og vigtige kilder er endnu ubenyttede.

Det må imidlertid anses for en vigtig side af bibliotekets forpligtelser over for den store nationale og internationale kulturarv, det forvalter, så vidt muligt at kunne redegøre for de historiske lag i bestandens tilblivelse og sammensætning. Ikke mindst vil nye undersøgelser kunne give mere fyldestgørende bidrag til besvarelse af spørgsmål, som ofte stilles af besøgende forskere: Kan biblioteket oplyse, hvornår denne bemærkelsesværdige bog eller dette håndskrift er indgået i biblioteket, hvad betyder dette eller hint bogejermærke, eller hvilke andre bøger eller håndskrifter vides at have tilhørt den eller den person?”

Harald Ilsøe har mere end nogen anden igennem 50 år bidraget til, at Danmarks Nationalbibliotek og Københavns Universitetsbibliotek med sine rige samlinger og deres komplicerede proveniens og historie har kunnet leve op til netop denne del af sin formidlingsmæssige forpligtelse over for “den store nationale og internationale kulturarv”, det er institutionens opgave at forvalte i nutid og fremtid. Det Kongelige Bibliotek og dansk humanistisk forskning er ham stor tak skyldig for denne mangeårige indsats.

Det Kongelige Bibliotek
November 2012

Erland Kolding Nielsen
Direktør

